

Aftenposten

Peter Englund tildelte årets nobelpris i litteratur til kanadiske Alice Munro.

FOTO: TT NEWS AGENCY

Sinte, hvite menn

Hver gang nobelprisen i litteratur skal deles ut, oppstår det en krangel der sinte, hvite menn i USA og Europa utveksler snobberier i såret affekt.

Meninger

Fredrik Giertsen, litteraturviter, skribent

Publisert: 12.okt. 2013 08:00 **Oppdatert:** 12.okt. 2013 08:41

Hvert år er det mange som holder en lang rekke amerikanske forfattere som favoritter til nobelprisen i litteratur, og det er ikke uten grunn: få land har så mange sterke kandidater som USA, det holder å nevne Joyce Carol Oates, Philip Roth, Don de Lillo, Cormac McCarthy og Thomas Pynchon.

Det er mange som trekker fram at de ikke har vunnet siden Toni Morrison fikk prisen i 1993, men siden starten i 1901 har i alt elleve amerikanere fått verdens gjeveste litteraturpris (skjønt

tre av dem i denne sammenheng kan regnes som utlendinger, siden de skrev på sine ikke-engelske morsmål), så man kan si de har fått kvoten sin.

Uheldig intervju

Nå er det jo slik at de ansvarlige i Svenska Akademien titt og ofte må presisere at de ikke bryr seg om regionale kvalifikasjoner og krav, men kun om litterær kvalitet, og det er i utgangspunktet fornuftig. Den mest treffende kritikken mot komiteen handler allikevel nettopp om geografi, nemlig at tildelingene til de grader har vært eurosentrisk.

Les også

Men de forurettede amerikanerne har et langt mer betent sår enn disse 20 premieløse årene å peke på, nærmere bestemt et uheldig intervju den tidligere nobelsekretæren Horace Engdahl ga i 2008, der han karakteriserte Europa som «sentrum for den litterære verden» og USA som «for isolert, for insulært» til å kunne ta del i den «store, litterære dialogen».

Mitt ærende i denne krangelen er å påpeke at selv om De Aderton absolutt bør kritiseres for sin navlebeskuelse, så hadde Engdahl tross alt noen poenger det er verdt å se nøyere på. Amerikanerne kan med rette føle seg fornærmet, men de bør ikke føle seg forbigått.

Europas dominans kan historisk sett delvis forklares med vår sterke romantradisjon siden 1700-tallet. Men tidene forandrer seg, og verdenslitteraturens gjennombrudd, som kanskje kan dateres til året 1982, da Gabriel García Márquez vant prisen, er et faktum. Nå er også det litterære mangfoldet blitt fasjonabelt og vi har fått vinnere fra Peru, Egypt, Nigeria, Tyrkia og Kina. Dette er en svært positiv trend som bør opprettholdes.

Hjemmedømming

Det er i det hele tatt mange land og regioner – og ikke bare USA – som mener det er deres tur. Men deres klager når sjelden våre breddegrader, og de som lider av dårlig samvittighet for den europeiske arrogansen føler stort sett behov for å unnskyldes seg overfor nettopp amerikanerne. Dette gjelder i mange tilfeller også oss nordmenn.

Men kunne Horace Engdahls ord passe på oss her hjemme, er vi for «isolerte og insulære» å regne? Om Svenska Akademien beskyldes for å være hjemmedommere, så er nordmenn kulturelt sett altfor USA-vennlige, og slik ligger den litterære ensrettingen nærmest lag på lag.

Det er kanskje sterkt å si at det er et demokratisk problem at rundt $\frac{3}{4}$ av kinobillettene som selges i Norge løses for å se amerikanske filmer. Mange vil hevde at det ganske enkelt er fordi de beste filmene lages nettopp i USA, mens andre mener det bunner i sterk markedsrett og dovent publikum, noe sannsynligvis mange av dem som besøker Film fra Sør-festivalen i Oslo i disse dager vil si seg enige i.

Sør-film oppfattes som nisjefilm, og det samme gjelder – om enn i noe mindre grad – for litteraturen. Til tross for den ubestridte kvaliteten i forfatterskapene til nobelvinnere som García Márquez, Naguib Mahfouz, Gao Xingjian, Wole Soyinka, Orhan Pamuk, Mario Vargas Llosa og Mo Yan, så er borte bra, men hjemme best også for mange bokormer.

Verdenslitteratur

Hvorfor er det slik at vi så lett henvender oss til USA når man skal på kulturelle reiser utenlands? Er de så eksepsjonelle på for eksempel mangfold som de skal ha det til? I en artikkel nylig i *The New Yorker* skriver Ian Crouch at man i Europa ofte overser hvor etnisk sammensatt USA er, der 60 millioner amerikanere har et annet morsmål enn engelsk, og – fra den litterære verden – «Philip Roths New Jersey også er Junot Díaz' New Jersey». Men dette bildet er ikke entydig, og USA er – i tråd med Engdahls riktignok dårlig formulerte poeng – på langt nær så åpent mot inntrykk utenfra som de skal ha det til.

Innenfor filmen er det intet som slår Oscar-utdelingen når det gjelder publisitet, men utenlandske filmer får svært liten oppmerksomhet der sammenlignet for eksempel med Cannesfestivalen, samtidig som etniske minoriteter med rette klager på at de nærmest er fullstendig ekskludert.

Og når det gjelder litteratur er det et faktum at kun 3 prosent av de bøkene som publiseres i USA er oversatt. Ian Crouch siterer også den engelske forfatteren Philip Hensher som påstår at når USAs universiteter tiltrekker seg svært mange litterære stjerner fra hele verden, som for eksempel fra India, så fører det til at det som kunne vært genuin verdenslitteratur blir tilført et snev av «banalitet fra amerikanske forsteder». Dette er nok dessverre sant.

Andre grupper

Min bønn er at Svenska Akademien også tar på seg oppgaven som geografisk rettleder og inspirasjon for det lesende publikum, og at vi bokormer ikke for ofte lar oss friste av snarveier til latinamerikansk, afrikansk og asiatisk litteratur. Det er ikke USA, men litterære storheter under helt andre stjernetegn som har grunn til å føle seg forbigått.

Da India, gjennom Rabindranath Tagore, fikk sin hittil eneste pris i 1913, var det «for å gjøre sine poetiske tanker ... til en del av den vestlige litteraturen». «Det handler alltid om Vesten», var da også en av reaksjonene på Twitter etter tildelingen her forleden.

Nå skal fokuset i disse dager naturligvis først og fremst være på Alice Munros eminente forfatterskap, men statistikerne bør allikevel påpeke at hun kun er den trettende kvinnen i rekken som får prisen. Denne krangelen mellom sinte, hvite menn over Atlanteren må ikke få skygge for at det er helt andre grupper som bør løftes fram. Det vil vi alle tjene på.